

# P. BONAVENTURA VAN OOSTENDE † 1771,

## EEN GROOT BEVORDERAAR VAN HET INWENDIG GEBED.

In de geschiedenis onzer ascetische literatuur ontmoeten we betrekkelijk weinig schrijvers, wier boeken in onze moedertaal honderd jaar lang de gunst van het publiek bleven genieten of die tot zestienmaal toe herdrukt werden. Dat is toch het geval met den Kapucijn Bonaventura van Oostende. Tothiertoe is er weinig of niets over hem bekend. En daarom zullen wij hier, meest volgens onuitgegeven materiaal, achtereenvolgens 1) het leven, 2) de schriften, 3) bronnen en 4) leering uiteenzetten van dien ijverigen apostel van het inwendig gebed.

### I. ZIJN LEVEN.

Hij behoorde tot de familie Flanderin (1) of Vlaenderlinck, waarvan de naam op alle mogelijke wijzen geschreven wordt. Te Oostende was dat geslacht fel in aanzien en alleszins was het daar al gevestigd in de eerste helft der 17<sup>e</sup> eeuw.

Bonaventura's grootvader, Jacobus Flandreyn, was aldaar in het huwelijk getreden met een zekere Catharina de Wulf (1668), zooals blijkt uit de oude kerkregisters; hun zoon Andreas kwam ter wereld den 4 Sept. 1676 en den dag daarop werd hij gedoopt. Den 16 November 1698 trad hij te Oostende in het huwelijk met Joanna Bondelu; doch deze stierf reeds den 13 Juli 1700, na den 31 Augustus 1699 het leven geschonken te hebben aan een dochtertje, Joanna Catharina.

Den 9 September 1705 hertrouwde Andreas Flanderin, in zijn geboortestad, met Jacoba Bittou (2). Uit dat tweede huwelijk vermelden de oude kerkregisters vier kinderen:

---

1) Dat is de spelling die Bonaventura zelf volgt. Archief der Belg. Kapucijnen (thans Antwerpen, hier gewoonlijk aangeduid met de afkorting ACB.), III. 1005, p. 119. — Tot dezelfde familie behoorde de priester Antonius Flanderin, te Oostende geboren in 1743 en in den Franschen tijd weggevoerd naar het eiland Rhé. Hij stierf te Brugge (13 Jan. 1826), waar hij 24 jaar lang onderpastoor geweest was op O. L. V. J. B. Van Baveghem, *Het Martelaarsboek ... der Belg. Geestelijkheid* (Gent, 1875), blz. 274.

2) ACB. III. 3011, p. 150 noemt haar Pythori; en zoo wordt ze ook geheeten in een noot, bijgeschreven op een exemplaar der gedrukte *Bibliotheca Belgica* van Foppens (Koninklijke Bibliotheek te Brussel, HS. 17599, t. I, p. 142; doch het is zoogoed als zeker, dat hier hetzelfde HS. ACB. III. 3011 benuttigd werd. Want blijkens een aantekening op den omslag van t. I, heeft Van Hulthem dat boek van Foppens gekocht van een Kapucijn. Hij heet hem P. Jacobs van

1) Andreas Jacobus, geboren 29 Februari 1708, overleden te Oostende in 1786. P. Bonaventura kwam zelf naar zijn geboortestad om er op 21 December 1746 zijn broers huwelijk in te zegenen met Isabella Bernaert. Later was Andreas Jacobus schepene (3).

2) Joannes Baptista, de toekomstige P. Bonaventura, geboren den 22 September 1709, om middernacht, en denzelfden dag nog gedoopt (Peter: Joannes de Later en Meter: Maria Francisca Schonamille).

3) Maria Francisca, geboren 16 September 1714 en den dag daarop gedoopt; reeds gestorven den 23 Augustus 1715.

4) Eindelijk, Clara Jacoba, geboren en gedoopt den 7 Juli 1717. Reeds den 13 September 1735 huwde ze met Jacobus Cosyn.

De familie Flanderin moet een der bijzonderste van Oostende geweest zijn. Met al wat te dien tijde aldaar in de zeevaartwereld naam en aanzien had, waren ze in betrekking of zelfs verwant. De bekende Pieter de Potter (4) was getuige bij het tweede huwelijk van P. Bonaventura's vader; een lid der reedersfamilie Schonamille (Maria Francisca) was meter van den aanstaanden kloosterling (5); Lodewijk Bernaert, commissaris (6) der Oostendsche Compagnie, verscheen in 1746 als getuige bij het huwelijk van Isabella Bernaert met Andreas Jacobus Flanderin; de

Brussel; bedoeld wordt P. Cajetanus Sirjacobs, geboren te S.-Hubrechts-Herne (Limburg) en overleden in 1819. — In alle geval komt de vorm Pythori in de registers te Oostende nergens voor; onverschillig vindt men echter: Bithou, Betou, Bythou, Bytou, enz. Een matroos *Jacobus Betou*, geboren te Oostende, 28 jaar in 1724, wordt vermeld bij Fl. Prims, *De Reis van S. Carolus* (Antwerpen, 1926), blz. 181. — *Jacoba Bittou* werd te Oostende geboren den 20 Juni 1683 en daags daarop gedoopt. Haar ouders waren Willem en Maria Mansvelt. Als peter en meter worden genoemd Adriaan Peres junior en *Jacoba Vlamincx*. Deze laatste was de vrouw van den bekenden zee kapitein Michiel Mansvelt, wat laat vermoeden dat P. Bonaventura's grootmoeder, Maria Mansvelt, zijn zuster was; in alle geval waren beide familiën fel met elkander in betrekking, zooals we verder nog zullen zeggen.

3) Zoowel als naderhand zijn zoon Franciscus Abraham, gedoopt Oostende 3 Mei 1756. Bij zijn dood (Brugge 20 Jan. 1829) liet deze laatste een prachtige bibliotheek na, waarvan de kataloog in vier boekdeelen gedrukt werd (Brugge, Terlinck, 1829-1833). Zie A. De Poorter, *Brugsche Handschriften*, in *Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen*, Dl. VII (1909), blz. 287-288.

4) Zie M. Huisman, *La Belgique Commerciale sous l'Empereur Charles VI. La Compagnie d'Ostende* (Bruxelles-Paris, 1902), pp. 83, 93, 100, 102, 103, 115, 151.

5) Zie over Frans en Jan Schonamille, *Ibid.*, pp. 127, 128, 132, 133, 136, 192, 338, 360, 491, 498-500, 512, 513.

6) Voor de beteekenis van dien titel lees *Ibid.*, p. 478, n. 3; en over Lodewijk Bernaert, pp. 478-480, 504.

vermaarde zeekapitein Michiel Mansvelt (7) was in 1717 peter van Clara Jacoba en in 1722 getuige bij het huwelijk van Joanna Catharina Flanderin; zijn vrouw Jacoba Vlaminckx was de meter van onzen Kapucijn. Eindelijk een zekere Catharina Flanderin was sedert 22 April 1714 in huwelijk verbonden met den zeekapitein Philips Maestricht, die, evenals zijn vader, in de geschiedenis der Oostendsche zeevaart genoeg bekend staat (8).

De jeugdige Jan Baptist, die ons hier meer interesseert dan de andere leden der familie, was nog geen zes jaar oud, toen zijn jonger zusterke Maria Francisca op 23 Augustus 1715 kwam te sterven. Zeven jaar later, op 22 Januari 1722, trouwde zijn oudste zuster Joanna Catharina met Willem Waterloot, doch reeds het volgende jaar kwam de dood haar halen. Beide sterfgevallen zullen den jeugdigen Flanderin voorzeker tot diep nadenken gestemd hebben. Doch zwaardere beproevingen nog stonden de familie te wachten.

Vader Flanderin was zeeman en voor verscheidene handelaars ondernam hij soms verre reizen naar het afgelegen Azië. Toen dan de bekende « Oostendsche Compagnie » gesticht werd, zou hij varen voor haar rekening. Als kapitein zien wij hem de fregat Marquis de Prié commandeeren, op de reis naar Indië en China. Het was een schip van 480 ton, bewapend met 28 vuurmonden en een bemanning tellend van 92 matrozen. Groot was voorzeker 't genoegen van den 15-jarigen Jan Baptist, toen hij in 1725 dien verren tocht naar onbekende gewesten mocht meemaken. Men vertrok op 3 Februari, maar de reis zou een ongelukkig verloop hebben. Enige dagen voor men te Oostende, na 16 1/2 maand afwezigheid, terug aan land stapte, kwam vader Flanderin te sterven; gelukkiglijk kon men hem nog tijdig de laatste HH. Sacramenten toedienen. Aan Jan Baptist nu viel de treurige taak te beurt, het stoffelijk overschot naar huis te brengen. Blijkens een aanteekening in het oud kerkregister van Oostende, werd de teraardbestelling gehouden, in den namiddag van 19 Juni 1726, daags na den terugkeer van het schip. Een plechtige dienst werd naderhand gehouden op 7 Juli.

De lading van den Marquis de Prié bestond uit koloniale waren zooals thee, fijn porcelein, zijdewaren, enz. Alles werd verkocht op 5 Augustus, voor een totaal bedrag van meer dan 2 1/2 miljoen gulden; een nettowinst van 1.369.230 gulden werd aldus verwezenlijkt (9).

7) Zie [R. de Beaucourt de Noortvelde] *Biographie Ostendaise* (Ostende, 1890), pp. 189-192.

8) M. Huisman, Op. Cit., p. 185; Edw. Peeters, *Oostendiana* (Antwerpen, z. j.), blz. 13-41, 85-90.

9) M. Huisman, Op. Cit., pp. 373-375. Sommige gegevens ontleenen we ook aan een beknopt onuitgegeven levensbericht van P. Bonaventura, wiens naam niet genoemd wordt in den tekst, doch slechts aangeduid door de letters N.N.

Het onvoorziene sterfgeval van een teerbeminden vader, zoo verre van huis, moet den jongen Flanderin natuurlijk fel geschokt hebben. Nu voelde hij aan den lijve hoe broos en vergankelijk alles hier op de wereld is en hoe onstuimig de zee van het leven; hij begreep met hoeveel zorg en kommer aardsche rijkdommen worden bemachtigd. En alzoo rijpte in zijn geest het plan om later naar een streng klooster te gaan, ten einde daar eeuwige schatten rijk te worden: op die wijze zou hij gerust naar de haven der eeuwige zaligheid kunnen stevenen.

Daar de Kapucijnen in zijn geboortestad een huis bezaten, is het niet te verwonderen, dat hij bij voorkeur aan die Orde gedacht hebbe. Ook andere invloeden werkten hier misschien, b.v. wat hij vernam van andere jongelingen uit zijn omgeving. Den 19 Maart 1730 werd immers te Leuven ingekleed een zekere Jacobus de Mulder van Oostende, voortaan fr. Honorius geheeten; en, samen met Jan Baptist, trad zes maand later een andere stadsgenoot hetzelfde noviciaat in, nl. Leonardus Lingelet, voortaan bekend onder den naam van fr. Angelicus. Beiden ontvingen dus het ordekleed op 22 September 1730, te Leuven (10). Dat aan Jan Baptist de naam van fr. Bonaventura gegeven werd, vindt misschien hierin zijn uitleg, dat men, door het geven van den naam van een kerkleeraar, den vluggen geest van den nieuweling huldigen wilde; wellicht ook deed men het ter herinnering aan een anderen Oostendenaar, die met eere hetzelfde kloosterkleed gedragen had, nl. P. Bonaventura van der Haeghen, overleden te Duinkerke in 1683.

Het noviciaat stond te dien tijde onder het bestuur van P. Franciscus van Maastricht (11). Spoedig zou deze ondervinden, welke gaven van hart en geest de jeugdige Bonaventura van God had ontvangen. Hij muntte zoodanig uit in allerlei deugden, zooals een oud bericht ons zegt, dat hij reeds bij het begin van zijn proefjaar de deugden scheen verworven te hebben, die anderen slechts met veel moeite en na hard langdurige pogen weten te veroveren (12).

Na zijn professie in 1731, zal hij, volgens de gewoonte van den tijd, seffens naar de eenzaamheid getrokken zijn, waarschijnlijk in

Wie het bericht opstelde of waarvoor het bestemd was, weet ik niet. Het schijnt is alle geval kort na zijn afsterven gemaakt te zijn. Het is in het Latijn gesteld, stijl alverre ... gelijk de lessen van den tweeden nocturn! Het berust ACB. I. 8710bis en meermaals benuttigen wij het in deze levensschets.

10) Ik versta niet, tengevolge van welke verwarring Reusens heeft kunnen schrijven dat Bonaventura ingekleed werd op 19 Juni 1726 en geprofest 22 Sept. 1730. Zie *Biographie Nationale*, t. VII (Bruxelles, 1880-1883), col. 82. De bron die hij benuttigde (Koninkl. Bibl. te Brussel, HS. 17599, t. I, p. 142), zegt nochtans uitdrukkelijk dat Bonaventura *ingekleed* werd op 22 Sept. 1730.

11) ACB. III, 1007, p. 125.

12) ACB. I. 8710bis.

het afgelegen klooster te Tervuren, waar P. Ferdinand, een zoon van datzelfde dorp, alsdan gardiaan was (13).

Daar we weten dat de jeugdige Bonaventura later reeds in 1740 tot lector bevorderd werd en dus reeds zijn theologie afhad, kan hij nog geen volle jaar dat afgetrokken leven geleid hebben, alvorens men hem tot de studie bevorderde (14). Hij moet dus behoord hebben tot dien cursus, die op 4 Augustus 1732 te Brugge ingericht werd, onder de leiding van P. Ambrosius van Kortrijk; bij het ontslag van dien pater, in Mei 1737, werden die studenten naar Dendermonde verplaatst, onder den nieuwen lector Andreas van Halen; eindelijk kwamen allen te Brussel, in het begin van December 1737, waar ze hun studies zouden voleinden (15).

Na het eindexamen, den laatsten dag van 1739, heeft de jeugdige Bonaventura misschien reeds negen maand lang het predikambt uitgeoefend. In alle geval melden ons oude berichten, dat het bijna ongelooflijk blijkt, met hoeveel ijver hij tijdens zijn lange loopbaan het woord Gods verkondigde en hoe werkdadig hij de geloovigen tot berouw en godsvrucht kon opwekken. Steeds hield hij het voorschrift van S. Franciscus' regel voor den geest, dat het woord van den predikant moet doordacht en kiesch zijn, strekken tot nut en stichting van het volk en handelen over deugd en ondeugd, over straf en belooning. Zijn predicatie scheen rechtstreeks het hart der menschen te treffen, als een bliksemschicht, en gaarne gaven zij hem gehoor, hetzij hij het algemeen welzijn of dat van iemand in het bijzonder op het oog had (16).

Omstreeks Sept. of Oct. 1740 werd de ijverige Pater naar Aalst geroepen, om daat de leiding eeniger jonge religieuzen op zich te nemen. De namen dier studenten, wier lector hij was, zijn ons nog bewaard gebleven (17). Na een examen in December 1742 werd er later een aanvang gemaakt met de studie der theologie en ten slotte op 28 April 1747 werd, als bekroning der studies, het eindexamen

13) ACB. III. 1007, p. 135.

14) De Constituties der Orde schreven weliswaar voor, dat de kloosterlingen ten vroegste twee volle jaren na hun professie mochten beginnen studeeren; doch niemand bewijst dat die wet hier in Vlaanderen te dien tijde nog onderhouden werd. We weten dat Rome in 1736 uitdrukkelijk toeliet, dat alhier de studie der philosophie reeds begon één jaar na de professie (ACB. III. 1008, pp. 16-17). In alle geval, had men Bonaventura langer van de studie moeten verwijderd houden, dan hierboven uiteengezet is, dan kon hij maar zijn theologie eindigen met den volgenden cursus, op 12 Mei 1741; terwijl wij toch weten dat hij reeds in Sept. of October 1740 zelf lector geworden was. Zie ACB. III. 1008, p. 26.

15) Achtereenvolgens werden die studenten ondertusschen geëxamineerd in November 1732, op 10 Juni 1735 en eindelijk op 31 December 1739. ACB. III. 1007, pp. 137, 142; III. 1008, pp. 13, 16 en 20.

16) ACB. I. 8710bis.

17) ACB. III. 1008, pp. 24, 45.

afgenomen, te Aalst, waar de jeugdige kloosterlingen dus gansch hun philosophische en theologische vorming hadden ontvangen (18).

Tijdens zijn lectoraat en later, toen hij novicenmeester geworden was, bewonderde men vooral zijn groote naastenliefde en wijze voorzichtigheid. Tot de volmaaktheid trachtte hij zijn onderdanen te brengen, niet enkel door woord en vermaning, maar veelmeer nog door zijn meeslepend voorbeeld. Hij was uiterst stipt in het onderhouden der regeltucht, scheen dag en nacht in aanhoudend gebed verslonden, en hield streng aan de beloofde armoede. Geen grooteren vijand scheen hij te hebben dan zijn eigen vleesch, want zijn lichaam behandelde hij uiterst streng. Alle Vrijdagen des jaars nutte hij niets anders dan brood en groensels. Op het lijf droeg hij heimelijk een boetkleed en hij was gewoon zich zelf dikwijls te geeselen, tot bloedens toe. En bij die strengheid voor zich zelf, had hij zóóveel liefde voor den evenmensch, vooral voor de armen, dat hij zich niet schaamde, voor hen bij de rijken aalmoezen, kleedingstukken enz. te bedelen (19).

De zorg voor de jonge religieuzen was voor P. Bonaventura de aanleiding en de gelegenheid tot het samenstellen van twee geestelijke schriften, die zijn naam voorgoed zouden vestigen. Want de twee Nederlandsche schriften, die hij in druk gaf, werden door de eerste censoren goedgekeurd nog tijdens zijn lectoraat: de *Maniere om christelijk te leven* op 1 April 1746 en de *Oeffeninge en Bestier van een geestelyck Leven* op 3 Febr. 1747. De maanden die volgden na het eindigen van zijn cursus heeft hij benuttigd, om het drukken van beide werken te verzorgen.

Doch veel rust zou men hem niet gunnen en spoedig zou hij de verschillende waardigheden der provincie moeten bekleeden. Achtereenvolgens vinden wij hem als gardiaan te Kortrijk (1747-1749), Oostende (1749-1752) en Mechelen (1752-1753). Rond dien tijd was het, dat zijn moeder te Oostende overleed den 19 Juli 1753, tijdig bediend van de HH. Sacramenten.

Na zijn zesjarig overste-zijn, moest hij, volgens de voorschriften der Orde, van alle prelatuur vrijblijven. Hij werd dus aangesteld tot vicaris in genoemd klooster te Mechelen en aldaar werd hij in 1755 door zijn medebroeders naar het provinciaal kapittel gestuurd als discreet. In diezelfde vergadering werd hij gekozen tot vierden definitior en tevens aangesteld tot de belangrijke bedieningen van gardiaan en novicenmeester te Leuven (1755-1758) (20).

18) Ibid., pp. 32, 45.

19) ACB. I. 8710bis.

20) Dat alles wordt ontleend aan ACB. III. 1008, pp. 47, 55, 68, 77, 80-82. — Uit deze jaren weten we nog, dat P. Bonaventura verscheidene malen belast werd met het examineeren der studenten te Kortrijk 1747 en 1748, Mechelen 1756 en 1757 en ook Antwerpen 1757 (ACB. III. 1008, pp. 48, 49, 86, 87). Den 27 Sept. 1755 vinden wij hem te Mechelen, bij den Aartabisschop, die erge beschuldigingen voortbrengt tegen P. Augustinus van Sarlardinghe (ACB. I. 5903).

De lijst zijner novicen bestaat nog (21) en met fierheid mocht P. Bonaventura later neerzien op zijn gewezen nieuweling P. Godfried van Aalst, die vooral onder Jozef II in onze klooster- en politieke geschiedenis zoo'n belangrijke rol zou spelen.

In al die verscheidene bedieningen muntte P. Bonaventura uit door ijver voor de kloostertucht, strengheid van zeden, wijze voorzichtigheid en andere deugden die een overste passen; het is bij gevolg niet te verwonderen dat men hem zelfs tot de allerhoogste bediening der Provincie zou verkiezen (22). Hij werd inderdaad provinciaal te Brussel, den 2 Juni 1758.

Ik moet eens gezegd hebben, schijnt het (23), dat men over P. Bonaventura een heel boek zou kunnen schrijven. Daarmee zal ik wel bedoeld hebben: als men alles zou willen verhalen wat hij als gardiaan, definator en vooral als provinciaal verricht heeft. Zoo uitvoerig zal ik hier niet zijn, maar mij beperken tot het bijzonderste; en dingen die alléén het bestuur der Vlaamsche Kapucijnen aangaan, grootendeels vankant laten (24).

Het bestuur van den nieuwen overste scheen eerder wat streng. Dat merkt men al spoedig aan sommige der voorschriften, die hij, samen met zijn raad, seffens na het kapittel uitvaardigde (25). Het was als een algemeen gewetensonderzoek der religieuzen. Meer dan ééns nog, had hij later de gelegenheid om hier en daar in te grijpen, waar hij misbruiken meende te ontwaren.

Het reeds herhaaldelijk benuttigde levensbericht (26) betuigt uitdrukkelijk, dat P. Bonaventura uiterst streng was op het punt der armoede en der eenvoudigheid; meer dan eens zelfs heeft hij daarom betwistingen, klachten, ja zelfs beledigingen moeten verdragen. Maar vol geduld en nederigheid als hij was, ging hij toch voort in zijn ijver, om alle misbruiken onmeedogend uit te roeien, tot luister der Orde en welzijn der zielen. Wraakgierigheid was hem heelemaal onbekend; zoowel verslapt als vurige religieuzen, zoowel tegenstrevers als aanhangers omsloot hij in dezelfde algemeene rechtzinnige liefde. Hoe strenger hij voor zich zelf was, hoe teerder medelijden hij voelde voor de anderen — wat zekerlijk een teeken van ware deugd is.

Een der grootste verdiensten van den nieuwen provinciaal, was het samenstellen en uitgeven van een Ceremonieel voor zijn medebroeders.

21) ACB. III. 1005, pp. 291-292 en 305.

22) ACB. I. 8710bis.

23) *Franciscaansch Leven*, Dl. XI (Breda, 1928), blz. 371. Het is natuurlijk bij vergissing, dat daar gezegd wordt, dat P. Bonaventura in 1759 tot provinciaal werd verkozen.

24) Eenige gegevens van dien aard kan men lezen in *Franciscaansch Leven*, Dl. XII (1929), blz. 162-165 en 210-212: P. Bonaventura van Ostende († 1771) en zijn Ceremonieel der Vlaamsche Kapucijnen.

25) ACB. I. 1656-1661; III. 1008, pp. 87-93. 26) ACB. I. 8710bis.

Daarin zien we o. a., wat ons ook van elders betuigd wordt, dat P. Bonaventura in zijn liefde voor den evenmensch ook altijd de afgestorvenen insloot en er steeds op bedacht was, voor hen te bidden en te laten bidden. Gaarne pleegde hij zelf, tot hun lafenis, werken van boete en liefde (27). We zien dat hij te Gelder, bij zijn bezoek op 27 April 1759, voorschreef den derden Zondag van iedere maand in de kloosterkerk een preek te houden over de zielen des vagevuurs (28). En in October 1758, bij het einde van het bezoek der gansche provincie, schreef hij aan al zijn religieuzen, bij het afsterven van een medebroeder, een reeks oefeningen voor tot zijn zielelafenis; en die oefeningen, opgenomen in het Caeremonieel (29), zijn hedendaags in de provincie nog in voege.

Op 29 September 1760 verliet Bonaventura het land, om in Mei van het volgend jaar aan het Generaal Kapittel te Rome te kunnen deelnemen. Na zijn terugkeer moet hij verteld hebben, « dat de Nederlandsche [Kapucijnen] tot Rome worden geacht als heylige; maer dat de Duytsche en Fransche... deze uytmaeken voor [s]chynheylige, hypocrieten &c. » (30).

Het provinciaal Kapittel van 11 September 1761 ontsloeg hem van zijn bediening en nu zou hij eenige maanden rust mogen genieten. Doch lang zou het niet duren; want in Mei 1763 werd hij wederom gardiaan te Brusel en daarna in 1766 te Mechelen. Daarenboven was hij bouwmeester in 1769-1770, custos van 1764 tot 1767 en van 1770 tot aan zijn dood; vice-custos 1767-1770 en definitior zonder onderbreking van 1764 tot aan zijn afsterven in 1771 (31).

Toen zijn gardianaat te Mechelen ten einde liep in 1769, ging hij te Gent wonen, waar hij de laatste jaren van zijn leven zou overbrengen. Ook als discreet van dat klooster verscheen hij op het kapittel van 1770 (32). Maar nog dikwijls was hij naderhand op reis en meermaals moest hij zich de zaken der provincie aantrekken. De faam van zijn wetenschap bleef zoo groot, dat hij nog meer dan eens gelast werd met het examineeren der studenten (33). Tot het einde van zijn leven ook was hij ijverig aan het prediken; o.a. nog de vasten te Brugge in 1771, het jaar van zijn dood (34).

27) ACB. I. 8710bis.

28) ACB. I. 20. 200, p. 83. Een jongere hand heeft er echter bijgevoegd: « Hoc desiit per non usum. »

29) Pp. 220-221. Vgl. ACB. I. 1669-1670; III. 1008, p. 96.

30) A. Vervisch, *Wonderbaer en rugtbaer Leven*, Dl. I (Maestricht, [1791]), blz. 249, n. 2.

31) ACB. III. 1008, pp. 121-172 passim.

32) ACB. III. 1008, p. 171.

33) Te Dendermonde in 1765, te Antwerpen in 1768 en eindelijk te Kortrijk in 1770. ACB. III. 1008, pp. 125, 164, 177.

34) ACB. I. 6046.

Doch zijn levensbaan liep ten einde. Veel had hij gearbeid tot welzijn van de Orde en den evenmensch; gansch zijn leven was aan den dienst van God gewijd geweest. Ondertusschen bereidde hij zich voor om een zaligen dood te sterven. Als hij zijn lange loopbaan overschouwde, huiverde hij bij de gedachte aan de zware verantwoordelijkheid, die op hem had gerust, vooral tijdens de lange jaren dat hij als overste zielzorg over zijn broeders had gedragen. P. Auxilius Vervisch, die samen met hem te Gent woonde sedert 25 Mei 1771 (35) tot aan zijn dood, zeven maand later, vertelt dat Bonaventura hem eens rond dien tijd « uyt zyne Cap[ucin]-archiven heeft laeten opschryven: hoe eenen aflyvigen Oversten der Capucinen tot Palermo aen den Guardiaen des convents, in vlammen verschynende, heeft gezeyd: dat hy den negenen-twintigsten Guardiaen was, die om de plaetze van Oversten bedient te hebben, verdoemt lag (30) ». Dat verhaal moet een diepen indruk op Bonaventura's nauwgezet geweten gehad hebben. Ook folterde hem de gedachte, dat hij als overste, in zijn ijver voor de regeltucht, menigmaal medebroeders had moeten berispen. Daarom, ziende dat zijn einde naderde, wilde hij, tot ontlasting van zijn geweten, hun vergiffenis vragen, over het ongelijk, dat hij hun mogelijk door woord of werk kon aangedaan hebben; en aan de afwezigen liet hij hetzelfde vragen door een omzendbrief, dien hij naar al de kloosters stuurde. Met veel godsvrucht ontving hij de laatste HH. Sacramenten. Rond dien tijd kreeg hij ook bezoek van den Provinciaal, Willem van Duisborg; en daar deze aan P. Bonaventura, die zijn raadslid was, nopens eenige zaken der provincie om raad vroeg, antwoordde deze kalm en rustig: « Spreek mij toch niet meer over dergelijke zaken, opdat ik mij enkel met hemelsche dingen kunne bezighouden, en aldus mijn Heere Jezus Christus te gemoet gaan. » Zijn medebroeders waren fel onder den indruk; aan iedereen gaf hij nog eenige heilzame vermaningen. En de reeds vermelde Auxilius Vervisch, die op het schavot zou sterven, schrijft dat Bonaventura, den dag van zijn dood (dien hij echter bij verwarring in 1773 stelt), hem voorzegde dat hem veel lijden te wachten stond, « zonder te zeggen binnen of buyten het Order » (37).

35) *Wonderbaer en rugtbaer Leven*, Dl. I (Maestricht [1791]), blz. 42.

36) *Ibid.*, blz. 74.

37) *Wonderbaer en rugtbaer Leven*, Dl. I (Maestricht [1791]), blz. 38-39. — In hetzelfde werk, Dl. II, blz. 193, vertelt Vervisch, dat Bonaventura hem op zijn sterfbed een archiefboek toevertrouwd heeft, waaruit hij eens nog een boekdeel tegen de Kapucijnerorde zal uitgeven. Die heilige Ex-Provinciaal was veel te verstandig om comprometteerende papieren toe te vertrouwen aan zoo'n jongen student, als Vervisch toen was. Toch zal het wel waar zijn, dat er hier een handschrift gegeven werd, doch met dingen die heel onschuldig zijn, nl. het boek thans bewaard in ACB. III. 1007; een aantekening immers, van voor in het HS., betuigt dat het door de familie Vervisch aan de Orde werd

Allen troostte Bonaventura; en iedereen wekte hij op tot stipt onderhouden der kloostertucht. Aan allen gaf hij een laatsten vredeskus en, heelemaal van zijn toestand bewust, stierf hij in het klooster te Gent, den 23 December 1771. Het oud bericht dat we hier volgen (38), vermeldt dat zijn gelaatskleur, te voren donker, nu schoon en blank werd en dat hij in den dood rustig scheen te slapen.

Hoe hoog hij in de Orde aangeschreven stond, blijkt nog hieruit, dat in een nog bewaard dagboek der provinciaals, dat we hier ruimschoots benuttigd hebben, men hem noemt: « virum tam in vita activa, quam contemplativa hodiedum nulli secundum; qui, ut vixerat laudabiliter, in Domino exemplariter obdormivit » (39). En een aanteekening op een oud exemplaar van Foppens' *Bibliotheca Belgica* (40) noemt hem kortweg: « vir incomparabilis. »

## II. ZIJN SCHRIFTEN.

1. *Maniere Om Christelijk te Leven en gelukkig sijn Saligheyt te Werken Behelsende diversche Meditatie Of Godvrugtige gepeysen op de Waerheden van ons Geloof en op het Leven en Lijden Christi. Met eene Onderwijsinge van de selve te Oeffenen voor alle Staeten van Menschen. Daer-en-boven een Alderprofijligste Manier van Misse te hooren, de H. Sacramenten te Ontfangen, en den Dag Christelijk over te brengen. Uyt diversche Autheurs bij een Vergadert.* — Tot Dendermonde bij Jacobus J. DuCaju Boeckdruckker ende Boeck-verkooper. In-18, 180 blz.

Dat is de titel van het eerste werk dat P. Bonaventura schreef en zonder twijfel is het zijn bijzonderste, dat het meest bijval vond. De eerste uitgave werd reeds goedgekeurd op 1 April 1746 (1). Het werd gretig gelezen; en reeds op 16 Januari 1747 werd toelating gegeven voor de tweede oplage.

De tweede en de vierde uitgaven (en voorzeker ook de derde,

---

geschonken. En zekerlijk moet het uit onze Orde zelf afkomstig zijn, daar het een verzameling is van kapittelakten (1680-1735) der Vlaamsche provincie. Het is een compilatie, gemaakt door verschillende kloosterlingen: want het vertoont allerlei geschriften ondereen.

38) ACB. I. 8710bis.

39) ACB. III. 1008, p. 179.

40) Koninkl. Bibl. te Brussel, HS. 17599, t. I, p. 142. Zie over dat HS., *hooger*, noot 2.

1) Fr. De Potter (*Vlaamsche Bibliographie*, Gent 1893, blz. 25) schrijft ten onrechte dat de eerste uitgave verscheen in 1700. En Reusens (*Biogr. Nation.*, t. VII, Brux. 1880-1883, col. 82) dateert de 10<sup>e</sup> uitg. van 1747! Daarin volgt hij blindeling een aanteekening in het HS. 17599 der Koninkl. Bibl. te Brussel, t. I, p. 142.

die ik niet gezien heb) werden opgedragen aan den Mechelschen Kanunnik Holvoet. En in dien tekst bekent Bonaventura zelf, dat de eerste druk zóó vlelend beoordeeld werd, dat hij zich gedwongen ziet er een tweeden te geven, wat vermeerderd en op betere orde gesteld. Ook de aartsbisschoppelijke censor vindt het boekje uiterst nuttig, zelfs voor pastoors, enz., vooral in deze tijden van verslapping; de menschen waren dan immers zoo lauw, schijnt het, dat het geenszins te verwonderen was, « dat den Rechtveerdigen Godt ons ellendigh Vaderlandt, door de sterfte ven [sic] het Vee, ende alles verwoestenden Oorloog, teenemael Verplet ».

De zestien uitgaven droegen alle denzelfden titel; de spelling werd wel allengskes wat veranderd en ook de inhoud min of meer volledig op het titelblad beschreven, maar veel verschil was er niet (2).

De naam van den schrijver, P. Bonaventura, wordt voor de eerste maal vermeld op het titelblad van den 10<sup>e</sup> uitg., de eerste die na zijn dood verscheen; de oudere vermelden eenvoudig dat het een Kapucijn is, zonder zijn naam te zeggen. Doch in de censuur en goedkeuring van 1747 wordt hij toch wel klaar en duidelijk genoemd; en ook draagt de tweede uitg. een Opdracht, die hij zelf onderteekent.

Het boek bestaat feitelijk uit twee deelen: een reeks overwegingen en een eigenlijk gebedenboek.

In Bonaventura's opvatting zullen de overwegingen wel het bij-

---

2) Het is mij niet mogelijk geweest alle uitgaven te vinden; de 2<sup>o</sup>, 5<sup>o</sup>, 13<sup>o</sup>, 15<sup>o</sup> en 16<sup>o</sup> vond ik in ons klooster te Iseghem; daarenboven de 4<sup>o</sup>, 9<sup>o</sup> en 12<sup>o</sup> in de bibliotheek van het Ruusbroec-Genootschap te Antwerpen. De overige heb ik ongelukkig niet gezien; ik geef hier dus enkel eenige aanduidingen, nopens de oplagen welke ik zelf onder handen gehad heb. De eerste verscheen te Dendermonde, bij J. J. Du Caju, in 1746. In-18, 180 blz.; de 2<sup>o</sup> te Brussel, bij de Wwe J. Vleugaert, 1747. In-16, 302[-8] blz.; de 4<sup>o</sup> bij dezelfde, 1754. In-18, 310[-6] blz.; de 5<sup>o</sup>, te Antwerpen, bij J. J. G. De Marcour, 1765. In-16, 326[-2] blz.; de 6<sup>o</sup> te Kortrijk, bij J. de Langhe. In-18, 442 blz.; de 9<sup>o</sup> te Brussel, bij Fr. t' Serstevens [1771]. In-18, [-4]416[-4] blz. Van vóór leest men het octrooi, waarbij de drukker voor twintig jaar het uitsluitelijk recht kreeg om het boek uit te geven. Op het einde van dat termijn, leverde hij de volgende (10<sup>o</sup>) oplage in 1791. In-18, 450 blz. Een aanbeveling dezer nieuwe uitg. leest men op het einde van het *Directorium* der Vlaamsche Kapucijnen voor 1792, gedrukt bij denzelfden uitgever. De 12<sup>o</sup> uitg. verscheen bij P. J. Hanicq te Mechelen, 1823. In-18, 405[-3] blz.; de 13<sup>o</sup> bij dezelfde, 1825. In-18, 368 blz.; een 14<sup>o</sup> uitg. kwam er waarschijnlijk in 1827, daar de volgende een *Imprimatur* draagt uit dat jaar; de 15<sup>o</sup> werd gedrukt wederom bij Hanicq te Mechelen, 1834. In-18, 322 blz.; eindelijk de 16<sup>o</sup> te Turnhout, bij Brepols en Dierckx, zonder jaartal, maar feitelijk in 1841. In-18, [-4-]III-389 blz. In typografisch opzicht vertoont deze laatste uitg. die eigenaardigheid, dat het *recto* de *pare* en het *verso* de *onpare* nummers der bladzijden draagt.

zonderste gedeelte geweest zijn; en zelfs waar hij eigenlijke mondgebeden geeft, is er toch nog dikwijls een plaatsje over voor de meditatie, b.v. bij de Communieoefeningen.

Het eerste deel werd in de verschillende uitgaven betrekkelijk weinig veranderd. Het begint met 30 overwegingen voor iederen dag der maand; het handelt over het Geloof (einde van den mensch, eeuwigheid en vergelding, zonde en boete, gratie en Sacramenten, overgave aan Gods wil), over hoop en betrouwen, liefde tot God en den mensch, enz. Dan volgen beschouwingen over het lijden van Christus, eenige mysteriën uit zijn leven, enz., om te eindigen met de feestdagen der Heiligen. En ter gelegenheid der meditatie over het lijden van Christus, geeft de schrijver een algemeene onderrichting over de wijze van mediteeren.

Het tweede deel bevat meest litanieën en gebeden; uiteraard zelf is het dus veel beweeglijker en in de verscheidene uitgaven werd het gedurig herwerkt en gewoonlijk vermeerderd.

De 5<sup>e</sup> uitgave, die in zooveel opzichten van de andere afwijkt (3), begint dit tweede deel met morgen- en avondgebeden. De andere laten dat weg en geven seffens een manier om Mis te hooren, te Biechten en te Communiceeren, waarbij dan een uitvoerig gewetensonderzoek te pas gebracht wordt. De 2<sup>e</sup>, 3<sup>e</sup> (?), 4<sup>e</sup> en 5<sup>e</sup> uitgaven geven ook een tamelijk gelukte berijmde vertaling van het *Adoro Te*; in de volgende oplagen valt dat weg. Verder geeft Bonaventura een onderrichting nopens de aflaten, een manier om den rozenkrans te bidden, enz. Ook in alle uitgaven (alleen de 5<sup>e</sup> uitgezonderd, zoover ik weet), geeft hij een Katechismus, met vragen en antwoorden, gericht tegen de Protestanten; zelfs in de laatste uitg. (1841) wordt dat nog behouden.

In de 2<sup>e</sup>, (3<sup>e</sup> ?) en 4<sup>e</sup> uitg. vindt men nog kapittels over de retraite of « oefening van 10 dagen », over kloosterobservanties en de wijze om den dag christelijk over te brengen; dat alles, en veel andere dingen meer, werd overgenomen in Bonaventura's tweede boek: *Oeffeninge en Bestier*, waar het beter op zijn plaats is; als meer voor kloosterlingen geschikt, werd dat reeds in de 5<sup>e</sup> uitg. der *Maniere* voorgoed weggelaten.

De reeks litanieën en gebeden, die het tweede deel van het boek ten grooten deele vullen, werd allengskens zoodanig uitgebreid, volgens den smaak van het volk, dat de laatste uitgaven maar weinig meer op het oorspronkelijk werk gingen trekken, buiten natuurlijk het eerste deel (de overwegingen), dat weinig gewijzigd werd.

Voor het eerst gaf de 5<sup>e</sup> uitg. één of meer litanieën voor iederen dag der week; ook reeds eene ter eere van S. Joseph. De H. Voed-

---

3) Ze is ook grooter van formaat dan de andere, waarschijnlijk om er de vier groote platen van Bertherham te kunnen inlassen, die ontleend zijn aan een Fransche uitg. der *Navolging van Christus*. Hier staan ze tegenover blz. 1, 104, 118 en 171.

stervader, men weet het, werd vroegtijdig door de Kapucijnen vereerd. Van de 9<sup>e</sup> uitg. voort, geeft men ook een litanie van Franciscus en Antonius samen, alsook eene van S. Donatus — een lievelingspatroon der Belgische Kapucijnen. Eindelijk in de 16<sup>e</sup> uitgave leest men reeds litanieën ter eere van het H. Hart van Jezus en het H. Hart van Maria.

De zeven boetspsalmen verschijnen, zooniet van de 3<sup>e</sup>, dan toch van de 4<sup>e</sup> uitg. voort. En terwijl de eerste uitgaven slechts eenige regels geven over het lof, vindt men, van de 9<sup>e</sup> uitg. voort, een lang kapittel over de Gedurige Aanbidding, die allengskens meer in voege kwam. Blijkens een aantekening op het titelblad dier 9<sup>e</sup> uitg. (de laatste die Bonaventura persoonlijk kon bezorgen), was dat bijvoegsel door hem zelf opgesteld. Het komt voor in al de volgende uitgaven, doch in de 15<sup>e</sup> wordt het fel ingekort. In de 9<sup>e</sup> uitg., blz. 417, vindt men zelfs den datum der Gedurige Aanbidding in de verschillende parochiekerken van Brussel. — In de 16<sup>e</sup> uitg. leest men nog een kruiswagoefening en zelfs een paar gedichten: de vruchten van het H. Kruis en een lofspraak op O.L.V.



II. *Oeffeninge en Bestier van een Geestelyck Leven, seer dienstigh voor geestelycke en Godt-soekende menschen. In het welcke alle de Oeffeningen van het Geestelyck leven, de Onderwysinge van het inwendigh Gebedt, voortganck in het selve, en de Oeffeninge van de besondere Deughden in het kort worden voorgesteld. By-een vergaedert uyt verscheyde Godtvrugtige Schryvers. Door een Eerw. Pater Capucien. — Tot Brussel, By de Weduwe J. Vleugaert, Boeckverkoopster op de Hout-merckt. Met Approbatie. Z.j. [1756]. In- 24, [4-]246[-2] blz.*

De naam van den schrijver wordt dus niet vermeld; maar in de goedkeuring van P. Generaal en in het verslag der censoren leest men dat het boekje « collectum » werd door P. Bonaventura.

De titel dien wij hier afschrijven, is die van de tweede uitg. De eerste verscheen in 1747 en uit dat jaar zijn feitelijk twee der hier afgedrukte goedkeuringen gedagteekend; doch dien eersten druk hebben we niet gezien.

De censuur van 1756 zegt uitdrukkelijk dat « dit Boeckxke van nieuws oversien en vermeerderd, sal profytelyck herdrukt worden.» De tekst was in de nieuwe oplage dus nogal vermeerderd en gewijzigd.

De stof wordt zonder vaste orde verhandeld. De schrijver begint met de dagorde van den religieus (blz. 1-50); volgen eenige algemeenheden (blz. 51-67), waarna hij achtereenvolgens handelt over de Biecht (67-81), de Communie (81-94), de Meditatie (94-146) en de oefening der voornaamste deugden (146-222); hij eindigt met onderrichtingen over de « retraite » of oefening van tien dagen (222-238) en het winnen van aflaten (238-246).

Iedereen ziet seffens dat veel van die punten ook voorkomen in

de *Maniere om christelijk te leven*. Beide schriften werden in den grond opgevat als twee verschillende vormen van hetzelfde werk. En als men ze van dichtbij beziet, bemerkt men dat ze beide letterlijk dezelfde goedkeuringen dragen van P. Generaal en de twee Vlaamsche Censoren, alsof het hetzelfde boek ware; en dat zoolwel de *Maniere* als de *Oeffeninge en Bestier* daar in het Latijn geheeten worden: *Methodus Christianae* [sic, tot viermaal toe] *vi-vendi* (4).

In beide werkjes zijn in alle geval veel gedeelten bijna letterlijk dezelfde, alhoewel de orde merkelyk veranderd wordt. In beide vindt men een wijze om den dag christelijk over te brengen; hoe men zich moet gedragen onder het werk, op zijn kamer, in het koor, onder het prediken en het biechthooren; een oefening van Gods tegenwoordigheid en van onderwerping aan Gods wil; mis-, biecht- en communieoefeningen; godvruchtige « aspiratiën »; een onderwijzing over de meditatie, over aflaten, over de oefening van tien dagen; een vermaning tot geestelijke personen en een manier om zijn beloften te vernieuwen enz.

De *Oeffeninge* was eerst en vooral voor Kapucijnen bestemd; en aldus spreekt zij vlotweg over koor en cel en refter, over disciplien of lijfkastijding en andere dingen méér, als iets natuurlijks, dat iedereen kent en dat voor alle lezers past. Reeds in de Voorrede verwittigt de schrijver ons, dat alles wel eerst en vooral voor Kapucijnen bestemd is, doch dat iedereen dat « seer licht [sal] kunnen toe-passen aen syn manier van leven volgens synen staet. » En hetzelfde herhaalt hij nog eens op blz. 50.



III. *Aflaten de welke alle onse religieusen binnen het jaer kunnen verdienen*. Plakkaat van 410 bij 525 mm., op vier kolommen gedrukt, doch zonder naam van drukker of jaartal. Vanonder staat enkel: « Extractum ex Bull. Ord. & aliis documentis Placet Imprimatur F. BONAVENTURA OSTEND. Cap. Min. Provincialis. » Het is dus waarschijnlijk een werk van P. Bonaventura; en we zien overigens in zijn andere boeken, hoe hij met voorkeur over het winnen van aflaten handelt. Het moet dagteekenen van 1758-1761, daar hij teekent als provinciaal. Een exempl. wordt bewaard ACB. III. 6027.



IV. *Caeremoniale in usum Frat. Minorum Capucinatorum provinciae Flandro-Belgicae. In quo ritus observandi in Choro, SS. Missae Sacrificio, ac praecipuis Solemnitatibus &c. elucidantur. Cum Licentia & Approbatione Superiorum. — Lovanii, Typis Joan. Franc. Van Overbeke, Sub*

4) De censor Stevart noemt de *Oeffeninge*: *Geestelijke Oeffeningen seer dienstigh voor alle Geestelijke Persoonen*.

*signo Lampadis Aureae. Cum Approbatione.* In-8°, 8 ongenummerde blz. 308 ge- en weer 4 ongenummerde voor Index en Errata.

Of P. Bonaventura zelf dit handboek gecompileerd heeft ofwel er een anderen pater mee gelast, weten we niet met zekerheid; maar in alle geval heeft hij er tenminste hooger toezicht over gehouden en het, als provinciaal, samen met zijn definitorium plechtig afgekondigd in 1760.

Het boek heeft stellig veel invloed gehad op de Vlaamsche Kapucijnen voor wie het bestemd was. Doch hier beschouwen we P. Bonaventura liever als ascetischen schrijver en derhalve moeten we er niet meer over zeggan.



V. *Initium, Fundatio & Progressus F. F. Capucinatorum in Belgio, Capitula et Superiores Majores. Insuper Ordine Alphabetico Nomina Religiosorum, eorumque Nomina Saecularia, Locus et Tempus eorum Professionis et Obitus. Tum Ordo quo Professi sunt et alia hanc Provinciam concernentia, magna Diligentia collecta.* HS. in-fol, van 340 blz. Tusschenin en op het einde bleven veel bladen wit, voor latere aanvullingen. Deze kostelijke compilatie, die den historicus der Vlaamsche Kapucijnen onschatbare diensten bewijst (nu vooral dat meestal de oude professieregisters verloren gingen) wordt bewaard in ACB. III. 1005.

De rijke inhoud wordt tamelijk wel door den langen titel aangegeven. Op blz. 34 vermeldt men, onder het jaar 1772, de aanstelling van een nieuwen custos « surrogatus in locum custodis defuncti M. Rdi Patris Bonaventurae Ostendani, qui hujus codicis est author .» Een andere heeft dus naderhand het compilatiewerk voortgezet tot aan de Fransche Omwenteling. Het schrift bleef onuitgegeven.

### III. ZIJN BRONNEN.

Een kort woord moeten we hier bijvoegen, nopens de « diverse autheurs » die P. Bonaventura, volgens eigen getuigenis, benuttigd heeft.

Voor zijn gedrukte plakkaat over de *Aflaeten* geeft hij zelf klaar genoeg zijn bronnen op: « Ex Bull. Ord. & aliis documentis. » Het *Bullarium* der Kapucijnen, uitgegeven door Michaël van Zùg (Tugiensis) werd in Bonaventura's tijd gedrukt. Het eerste deel, dat o. a. meestal de vergunningen van aflaten bevat, verscheen te Rome in 1740.

Over zijn *Caeremoniale* spreken wij elders (1). En wat zijn onuitgegeven compilatie over de Vlaamsche Kapucijnen betreft (*Initium*,

1) Zie *Franciscaansch Leven*, Dl. 12 (Breda, 1929), blz. 162-165 en 210-212: P. Bonaventura van Oostende († 1771) en zijn Ceremonieel der Vlaamsche Kapucijnen.

*Fundatio & Progressus...*), daarin benuttigde hij natuurlijk het archief dat toen in het provinciaal te Brussel beruiste, en de thans meest verloren professieregisters van het Leuvensch noviciaat.

Ingewikkelder is de kwestie als er spraak is van zijn *Oeffeninge en Bestier* en zijn *Maniere om Christelijk te Leven*, die, zooals gezegd, in den grond maar één werk uitmaken. Hier ook zal ik mij met enkele aanwijzingen tevreden stellen en de zaak liever grondiger laten onderzoeken, door iemand die meer tijd heeft en ook met de oudere Vlaamsche Kapucijnerschrijvers vertrouwd is.

Schrijverseer zocht Bonaventura niet. Op het einde der Voorrede van zijn *Oeffeninge en Bestier* hoopt hij enkel dat zijn boekje moge goed doen en dat « den goeden Godt my, ellendigen Mensch, genadigh en bermhertigh zy. »

Op oorspronkelijkheid maakt hij geen aanspraak. De titel alleen zegt het duidelijk: « By-een vergaedert uyt verscheyde Godtvrugtige Schryvers. » Ook in zijn Voorrede bekent hij nederig, dat andere personen, volmakter en meer verlicht dan hij zelf, beter tot leidsman zouden kunnen genomen worden. Doch vermits hij zijn leering aan goede bronnen heeft geput, rekt hij toch op een goed onthaal vanwege de lezers.

De verschillende bestanddeelen, waaruit de twee boekjes bestaan, kan men gevoeglijk tot drie klassen terugbrengen. Er is daar vooreerst een keus van Litanieën en gebeden, die over het algemeen gemeengoed zijn en ook in andere gebedenboeken voorkomen. Daarna heeft men een reeks overwegingen. Het ware interessant, om die te vergelijken met de *Méthode facile pour apprendre l'Oraison Mentale* van den Fransch-schrijvenden Kapucijn Daniël van Antwerpen; de negende uitgave verscheen in 1722 te Bergen in Henegouw en voorzeker heeft Bonaventura dat boek ruimschoots benuttigd. Eindelijk, geeft onze Vlaamsche schrijver nog allerlei godvruchtige beschouwingen om den dag christelijk over te brengen en de kloosteroefeningen stipt te vervullen. Hier ook heeft hij veel ontleend aan de geestelijke schrijvers zijner eigen ordeprovincie, die herhaaldelijk hetzelfde onderwerp behandeld hebben (2).

---

2) Onze kloosterbibliotheek te Edingen (33.A) bewaart een interessant boek, dat met Bonaventura's schriften veel overeenkomst vertoont; het verscheen in het Fransch, zonder schrijversnaam, maar stellig is het werk van een Franschen Kapucijn. Ziehier den titel: *Conduite intérieure pour toutes les actions de la journée, augmentée De la Pratique de l'Oraison Mentale & Vocale ... Nouvelle Edit. A Bruxelles et se vend à Lille, Chez Van Costenoble, 1759 (235-[6] pp.)* Het ware niet onmogelijk dat de nieuwe uitg. het werk zou zijn van P. Bonaventura zelf. Op p. [241], in de goedkeuring van den Kapucijner-generaal Seraphinus van Ziegenhals (a Capricolle), wordt het boekje geheeten: « opus ... olim jam approbatum ... & typis mandatum ... de Licentia praedecessorum nostrorum. » P. 235 draagt een goedkeuring van Parijs, 21 Dec. 1713. Men mag dus vermoeden dat de naamlooze schrijver het reeds voor de eerste maal in 1714 liet verschijnen.

De gewone bronnen, die hij bij voorkeur aanhaalt, zijn overigens de kerkvaders en leeraars, S. Bernardus, S. Bonaventura, Thomas a Kempis, Franciscus van Sales, Joannes van 't Kruis, S. Teresia, enz.; ook Rodriguez (*Oeffeninge*, blz. 65), Zachmoorter's *Bruydegoms Beddeken* (blz. 106, 146), Andreas van Dendermonde (blz. 63, 65, 226) (3), Albertus van den Bosch (blz. 61), enz.

#### IV. ZIJN LEERING.

Heel veel eigenaardigs biedt ons de leering van P. Bonaventura niet; het is over het algemeen wat men gewoonlijk vindt in boeken van dien aard.

Een oningewijde zou kunnen verwonderd zijn, dat die zoon van Franciscus te midden van al zijn raadgevingen om het christelijk leven te bevorderen, nergens een woord rept om de Derde Orde aan te bevelen. Dat bewijst eens te meer wat wij elders uiteengezet hebben, dat nl. de Belgische Kapucijnen vóór de Fransche Omwenteling betrekkelijk weinig voor de Orde van Boetvaardigheid gedaan hebben (1).

Wat het ontvangen der HH. Sacramenten betreft, is hij zoo breed niet als zijn voorganger Albertus van den Bosch, over wien wij vroeger gesproken hebben (2). In de 2<sup>e</sup> uitg. der *Maniere*, blz. 199, schrijft hij voor, de HH. Sacramenten te ontvangen « ten minsten alle dry oft vier weken... oft meer, naer het oordeel van Uwen Bichtvader. » In de 9<sup>e</sup>-16<sup>e</sup> uitg., waar hij spreekt over de godsvrucht tot het H. Sacrament des Altaars (voor den Donderdag.) zegt hij enkel dat men « dikwijls » zou communiceeren, zonder nader te bepalen; hij laat alles aan den biechtvader over, aan wien men vragen moet hoe dikwijls men mag gaan en wiens oordeel men stipt volgen zal. Zoo ook in zijn *Oeffeninge en Bestier* (2<sup>e</sup> uitg., blz. 24): Men zal dikwijls communiceeren, « soo dickmaels als uwen Bicht-vader sal goedt vinden, wiens sentiment gy hier in sult vraegen en oock volgen. »

---

3) *Den Religieus in de Eenigheydt oft Geestelycke Oeffeninge van thien dagen. Seer nuttigh voor alle Geestelycke Persoonen.* Gemaeckt in het Italiaens door eenen Capucien. Daer naer overgeset in het Fransch door P. Paulus van Noyers. En daer naer in de Nederduytsche taele door den Eerw. P. Andreas van Dendermonde ... — Tot Brussel, By de Weduwe Joannes Vleugaert, beneden het Cantersteen. 1745.

1) Zie onze studie *De Belgische Kapucijnen en de wereldlijke Derde Orde*, in *Franciscana*, Dl. IV (1921), blz. 161-172.

2) *Een vergeten ascetische Schrijver en apostel der veelvuldige Communie: P. Albertus van den Bosch*, in *O. G. E.*, Dl. II (1928), blz. 176-188, 245-275; *Een apostel der H. Communie in de XVIII<sup>e</sup> eeuw. P. Albertus van den Bosch, Kapucijn*, in *Alg. Nederl. Euch. Tijdschr.*, Dl. VII (1928), blz. 158-163.

In zijn voorschriften voor de novicen der Orde, afgekondigd tijdens zijn provinciaalaat in 1760 (3), zien we dat deze gewoonlijk viermaal per week communiceerden. En bij de Belgischen Kapucijnen bleef die regel voor studenten en leekbroeders in voege, tot aan het decreet van Pius X over de veelvuldige en dagelijksche Communie.

De groote verdienste van onzen P. Bonaventura ligt hierin, dat hij een groot bevorderaar geweest is van het inwendig gebed, bij de geloovigen die te midden der wereld leven. En daar zijn bijzonderste boek, met rijke stof tot overweging, tot 16-maal herdrukt werd, kan men best begrijpen welken machtigen invloed hij moet gehad hebben op het gebedsleven van ons Vlaamsche volk. En toch werd dat tothiertoe nog door niemand uiteengezet; nergens werd zijn naam in dat verband genoemd. Zijn naam ontbreekt in het uitvoerige *Dictionnaire de Théologie Cath.*, dat thans verschijnt en zelfs ook in de *Bibliotheca* der Kapucijnerorde (4).

Bonaventura was zelf een man van gebed; dag en nacht scheen hij aanhoudend in beschouwing verslonden (5). Reeds bij het begin van zijn provinciaalaat, gaf hij voor al zijn onderdanen voorschriften nopens « het inwendigh gebedt, wiens oeffeninge, behertinge en vernieuwinge wij op het crachtighste begeiren in alle onse religeusen, volgens den geest van onse heijlige instellinge; want daer sal onse ziele gesuijvert worden van alles dat in ons aen de ooghen Godts mishagende is ende allenskens meer en meer verwermt worden in de liefde van dien oneijndigen en goeden Godt, dewelcke ons soetelijck en crachtelijck sal praemen te doen, hetgene volgens onsen staet aen den alderheijlighsten wille Gods aengenaem is. » En wie zonder oorlof of wettige reden het koor of het gebed verzuimde, zou gestraft worden met een « disciplien » of met het verbod nog het buiten het klooster te gaan (6).

Als hij schrijft voor menschen in de wereld, spreekt hij met niet minder nadruk. Aldus in zijn *Oeffeninge en Bestier* steunt hij op het belang dier oefening van het inwendig gebed (2<sup>e</sup> uitg., blz. 12, § 3); en alle uitvluchtels om het te verwaarloozen, wijst hij misprijzend van de hand (blz. 104-105, § 2). Uitvoerig zet hij de vier deelen uiteen, waaruit de meditatie bestaat (blz. 95); feitelijk, toont zijn uiteenzetting eigenlijk vijf deelen, daar er nog steeds een *slot* bijkomt, dat hij hier wel bespreekt, maar in zijn opsomming niet meetelt.

3) ACB. III. 1008, p. 102, § 25.

4) De tweede uitg., door Bernardus van Bolonje, verscheen in 1747, juist een jaar na het verschijnen van Bonaventura's bijzonderste werk. En in 1852 verscheen te Rome een *Appendix* dier *Bibliotheca*, door de zorgen van Joannes Maria van Regensburg; doch daar ook zoekt men Bonaventura's naam te vergeefs.

5) ACB. I. 8710bis.

6) ACB. III. 1008, p. 92.

De methode of techniek der meditatie behandelt hij ook in zijn *Maniere om christelijk te leven*, ter gelegenheid der beschouwingen over het Bitter Lijden (7). En de practische toepassing kan men vinden vooral in de dertig overwegingen voor iederen dag der maand, die hij daar geeft.

Het eerste deel is steeds natuurlijk de voorbereiding. Daarna volgt, naar klassiek gebruik, de werking der drie zielsvermogens:

Vooreerst, in hetgene Bonaventura de « historie » noemt, hebben we het werk van het geheugen, of liever van de inbeelding, die ons de gebeurtenis voor oogen stelt, waarover de meditatie loopt.

Daarop volgt de consideratie of overweging in engeren zin, waarin de mensch in zich zelf terugkeert en door het verstand redenen zoekt om hart en wil te ontvlammen (8).

De *affectie* (of *gesteltenis* zooals in de 13<sup>e</sup>-16<sup>e</sup> uitg. gezegd wordt), bestaat in de werking van hart en wil, waardoor gevoelens van lof en dank, verlangen en smeeking ontstaan, samen met vaste voornemens. Doch volgens Bonaventura's doenwijze, worden een deel dezer voornemens en gevoelens ook bewaard tot het eigenlijke slot, waarmee de meditatie ten einde loopt.

Antwerpen.

P. HILDEBRAND.

---

7) Slechts in de 5<sup>o</sup> uitg. valt die uiteenzetting weg.

8) In de 2<sup>o</sup> en 4<sup>o</sup> uitg. der *Maniere* bevat de *consideratie* ook de *historie*, die niet uitdrukkelijk vermeld wordt.